



AUTOBIOGRAFIA LINGÜÍSTICA:

El meu nom és Néstor Guillermo Daniel Huircapan, tinc 32 anys, i sóc GÚNÜN A KÚNA. Vaig néixer a Puerto Madryn, Província de Chubut, Argentina. En la meva experiència de vida vaig fer moltes coses i vaig recórrer la Patagònia a la recerca del camí de la meva gent, o com es diu aquí, dels meus paisans. Vaig tenir la sort de criar-me amb els meus avis., D'ells, valoro la seva forma trasmetre'm els seus ensenyaments. També vaig buscar i vaig compartir amb altres comunitats la meva inquietud i la meva necessitat d'enfortir la meva cultura, la de la nació GÚNÜN A KÚNA.

Així va començar la meva història, de manera tenaç, ja que mai em vaig conformar amb el que sabia. Vaig buscar més informació i més fonts, per poder trobar emprentes de les nostres històries, tt sabent que els que escriuen sempre tenen la seva altra formació, ja sigui d'evangelització ja sigui en tant que exploradors o conqueridors. No obstant això, vaig pensar que són fonts valuoses pels temps en que es van escriure. necessitava saber mes de nosaltre: els Gúnün a kúna.

1. Qui som?

Com a poble els **Gúnün a kúna**, som un Poble Ancestral i Preexistent dels territoris coneguts com a Patagonia. El nostre nom significa "paisans" o "les gents paisanes", de **gúnün** "paisà", **a** és genitiu i **kúna** és "gent".

A través de història hem rebut molts noms com ara: morcoyanes, Chiquillanes, puelches, puelches algarroberos, puelches de que el seu, pewenches antics o primitius, carandies, querandíes, het (taluhet, diuihet, chechehet), poyas, pampes, tehuelches i tehuelches septentrionals , azuleros, tapalqueros, etc .. Però nosaltres ens diem a nosaltres mateixos Gúnün a kúna, reconeixent-nos amb aquesta identitat com a Poble Indígena.

En temps històrics, el Poble **Gúnün a kúnaha** van habitar el sud, des del riu Chubut fins a les zones meridionals de les províncies argentines de Santa Fe, Còrdova, Sant Lluís, Mendoza, pel nord. Des de l'Oceà Atlàntic a les serralades dels Andes.

Aquesta gran extensió de presència Gúnün a kúna es deu al fet que és un Poble caçador-recol·lector i es movia des de l'estiu fins a l'hivernada. S'ha pogut constatar en els diferents segles, múltiples vincles entre els Gúnün a kúna i d'altres ètnies (chana, quítxua, aimara, guaraní, diaguitas, maputxe, etc.). En l'actualitat, comunitats i població dispersa Gúnün a kúna s'han pogut identificar a les províncies de Chubut, Neuquén i Buenos Aires, inclosa la CABA (Ciutat Autònoma de Buenos Aires).

2. El nostre Idioma

Al nostre idioma en diem **Gúnün a yájüch** "l'idioma dels paisans". I he dedicat la meva vida a reconstruir-ho, ja que aquesta en la nostra cultura però el seu ús no arriba a tants parlants com desitgem, i no ens resignem a que es quedi en l'oblit, o es vagi amb els nostres avis, sinó que prenem aquest llegat i el revitalitzem, tot investigant-i completant el que podíem amb informació històrica. Aquesta feina la vaig plasmar a una primera obra: Parli Gúnün a yájüch. Va sortir al desembre de 2017.

Durant l'època prehispanica i en els primers segles pos-hispànics, el Gúnün a yájüch gaudia d'una excel·lent vitalitat, circulant en un ampli territori. Però en passar el temps, aquesta vitalitat canviaria rotundament. El panorama per a finals del Segle XX i el Segle XXI era bastant descoratjador. Moreno (1882) dóna conte d'això en el seu viatge a la Patagonia septentrional:

Puitchualao és un ancià de seixanta anys més o menys [...]. Ens va donar la mà [...] i presentant al seu germà gran, el "Capità Noi", conegut universalment, segons ell mateix, ens

va fer una al·locució llarguíssima, en llengua pampa [Gúnün a kúna], de la qual només vam obtenir l'interpreti la essència "(Moreno, Francisco. 1882 § 30).

"Els gennakens, així com els ahonekekens o patagons, estan destinats a extingir-se ràpidament; el seu caràcter, els seus costums, completament primitives, no poden resistir un canvi de mitjà ràpid i se'ls veu llanguir i sembla sense assimilar-se amb les races invasores. [...] i crec no equivocar-me a l'assegurar que en tota la Patagònia no viuen més de 20 individus, veritables Gennakens, la raça que ha deixat assenyalat el camí de la seva emigració per les seves restes mortals. Els gennakens es semblen físicament als patagons, però parlen una llengua ben diferent, sobretot a la dels araucans." (Moreno, Francisco. 1882 § 31, 32).

Anys més tard (1931), Harrington dona compte de com a mínim 36 Gúnün a kúna, reduïts en l'àmbit de la Meseta del Chubut i molt ancians tots, encara capaços de parlar l'idioma.

VI. ÚLTIMS REPRESENTANTS DE LA RAÇA. En una reunió especial constituïda per Trruúlmani, NawelkirChiquichano i TEGUI-Tsum, els meus més assidus i millors col·laboradors, efectuada l'any 1931 a YalálauBat (Chubut) vaig formar una llista de 36 persones que pel seu origen i el coneixement de l'idioma eren els últims representants del GúnünaKüne. (Harrington, Tomas. 1946 § 260).

Per a la dècada de 1950, la majoria havien tingut el seu decés. El més ancià d'aquella zona, de la Meseta del Chubut, es deia **Kalakapa** (José María Quina). Va morir cap a 1960 d'uns 90 anys. Amb la seva mort (segons va pensar en aquells dies) oficialment es plasmava la mort de l'idioma i amb això, del Poble Gúnün a kúna t. Tenint en compte que eren considerats els últims 'indígenes purs'.

No obstant això no es van tenir en compte als descendents de totes aquelles famílies i d'altres a les quals no es van assentar en aquella oportunitat. Això va portar com a corollari, que els descendents vius no fossin considerats Gúnün a kúna. Per una banda, perquè ja estaven extingits i per l'altra, perquè eren mestissos (amb blanc o amb maputxe). Qüestió totalment discutible, ja que els descendents vius segueixen sent Gúnün a kúna en realitat.

Això va fer que l'any 2005 Rodolfo Casamiquela fes la següent addenda per aclarir aquesta qüestió:

"Avui hi ha descendents vius de grans cacics tehuelches. Només són algunes famílies [...]. Un dels meus mestres, va ser qui va salvar la llengua tehuelche, ja que era l'últim que la parlava. Es deia José María Com (que en tehuelche vol dir coll). Ell va morir el 1960, als 90 anys. Quan el vaig conèixer, jo era un noi i ell estava cec. Durant molts anys ens dediquem a la llengua tehuelche i per ell vull retre-li el màxim homenatge a aquest poble, descendent dels habitants més antics d'Amèrica sencera." (Casamiquela, Rodolfo en el Diari de Riu Negre 3 octubre 2015: <http://argentina.indymedia.org/news/2005/10/332426.php>).

3. La Reetnizació

Si bé el panorama lingüístic sobre el **Gúnün a yajüch**, era desolador per als anys 60, la situació va començar a donar un revés inesperat. Per al Segle XXI l'idioma i el Poble ja es consideraven extingits des de diverses dècades enrere. No obstant això, la realitat va començar a marcar un altre panorama: la reetnizació o emergència ètnica.

Durant els primers anys del Segle XXI, Argentina travessava una profunda crisi política, de representativitat, econòmica i cultural-identitària, com a producte mundial de la pretesa Globalització. Això va fer que el món indígena americà invisibilitzat, marginat, empobrit i oblidats al seu destí per segles, comencessin a veure les seves profundes arrels americanes i posar en valor els seus orígens, succeint profunds processos de visibilització i re-etnizació als països sud-americans, entre ells Argentina que no pas aliena a aquests processos. I així trobar respostes per afrontar els nous temps qutranscorriene .

Després de la greu crisi del 2001, Argentina va sondejant la situació i va sortint d'aquesta crisi. Avançant moltíssim en matèria de Drets, entre ells els Drets Indígenes (que si bé existien en la Constitució,

no s'havien fet efectiu). Un d'ells, fonamental per als idiomes indígenes, va ser l'aprovació de la nova Llei Nacional d'Educació N° 26.206 que instaura l'EIB (Educació Intercultural Bilingüe) per Pobles Indígenes.

ARTICLE 52.- L'Educació Intercultural Bilingüe és la modalitat del sistema educatiu dels nivells d'Educació Inicial, Primària i Secundària que garanteix el dret constitucional dels pobles indígenes, conforme a l'art. 75 inc. 17 de la Constitució Nacional, a rebre una educació que contribueixi a preservar i enfortir les seves pautes culturals, la seva llengua, la seva cosmovisió i identitat ètnica; a exercir-activament en un món multicultural i a millorar la seva qualitat de vida. Així mateix, l'Educació Intercultural Bilingüe promou un diàleg mútuament enriquidor de coneixements i valors entre els pobles indígenes i poblacions ètnica, lingüística i culturalment diferents, i propicia el reconeixement i el respecte cap a aquestes diferències.

El dret és un element fonamental, el qual necessita de decisió de posar-lo a caminar, de sol·licitar espais i reconeixement als nostres pobles, per això em dediqui des del 2011 al 2014 (tot i que ja es realitzaven investigacions des de l'any 2007) a realitzar un procés d'identificació de parlants i *recordadors* de paraules, així mateix com de recerca i recopilació de materials sonors, fotogràfic, testimonial i publicacions sobre l'idioma i la cultura.

A l'abril de l'any 2014, al Parlament convocat per la Província del Chubut a la localitat de Corcovado, es va posar de manifest la realitat sociolingüística i cultural dels Pobles Indígenes presents en el mateix.

Davant d'això la Província reconeix l'estat real dels idiomes indígenes en la mateixa, aconseguint-se en el particular per al **Gúnün a kúna** i el **Aonikenk** un projecte de revitalització, al qual s'anomenaria de les "Llengües Tehuelches".

DIARI EL Chubut - 26 D'ABRIL 2014 (extracte)

En el seu discurs, el mandatari va posar en relleu la possibilitat de "fer visible" a les comunitats ja que "durant molts anys no van ser vists, tocats i tinguts en compte" [...] També, va plantejar el mandatari provincial la necessitat de mantenir vius els costums i valors del poble maputxe i, al mateix temps, "revitalitzar la llengua tehuelche, difondre-d'una manera més potent. Les dues llengües formen part de la nostra identitat i de la construcció de la nostra pròpia comunitat".

FONT: <http://www.elchubut.com.ar/nota/88324/>)



**PARLAMENTO CORCOVADO
PROVINCIA DEL CHUBUT**

És llavors que, a través de la Modalitat de EIB (Educació Intercultural Bilingüe) del Ministeri d'Educació de la Província del Chubut, comencen a donar-se els primers passos. I així la província finança per única vegada, la 1ª Trobada de l'Idioma Gúnün a kúna i de l'Idioma Aonikenk:

DIARI EL Chubut - 09 SETEMBRE 2014

Educació promou la recuperació de les llengües originàries. Des de la Coordinació d'Educació Intercultural i Bilingüe es realitzen trobades amb integrants de pobles originaris, parlants fluids de la seva llengua, el paper és indispensable per a la recuperació lingüística.

En línia amb les polítiques educatives que el Ministeri d'Educació impulsa per promoure la restitució i ampliació de drets dels Pobles Originaris, des de la Coordinació d'Educació Intercultural i Bilingüe (EIB) es van organitzar sengles taules de gestió per a la recuperació de les llengües del Poble tehuelche a les localitats de Río Mayo i Gangan.

D'aquesta manera, es posa en pràctica la decisió política de caràcter reivindicatiu que el Governador, Martín Buzzi, va donar a conèixer al Fütatrawn de Corcovado, en relació a donar visibilitat als Pobles Aonek'enk i Gúnün a Kúna (coneguts com Tehuelches Meridionals i Septentrionals, respectivament), a més de reconèixer el valor social de les llengües originàries creant les condicions per a la seva recuperació, revitalització i desenvolupament.

Van participar d'aquestes instàncies autoritats ancestrals de les comunitats involucrades, els equips directius i interculturals de les Escoles N ° 36 de Río Mayo i N ° 33 de Gangan així com també membres del CPI i del CEAPI qui van caracteritzar la situació sociolingüística tant a la zona sud.

Tots dos trobades van ser moderats per Isabel María Álvarez, coordinadora de la modalitat EIB, amb l'acompanyament del lingüista Antonio Díaz Fernández, del mateix equip.

"És un avanç rellevant que l'Estat provincial, a través de les polítiques de EIB que s'impulsen des del Ministeri d'Educació, promogui que els pobles originaris s'emoderen dels seus drets i, que aquest treball s'estigui duent a terme amb les comunitats. Aquesta tasca intercultural i de construcció conjunta l'estem abordant en tots els contextos: en la comunitat, en la família i en l'escola. En aquest sentit és destacable el compromís assumit per les direccions de les Escoles N ° 36 de Río Mayo i N ° 33 de Gangan que van ser seu de sengles esdeveniments ", va dir la coordinadora d'EIB.

TREBALL EN TERRITORI

A Rio Maig, el treball va estar centrat en la recuperació de la llengua del Poble Aonek'enk i es va comptar amb la presència del senyor Luis Quilchamal, que és el cacic de la comunitat d'El Chalia, identificat com l'únic parlant fluid de la llengua del seu poble i que, amb to nostàlgic, va manifestar: "El tehuelche, m'ho estic oblidant. És que no puc parlar amb els tehuelches ".

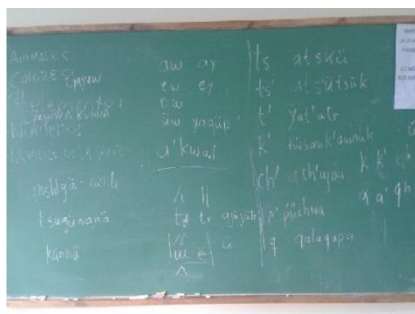
A part de Don Quilchamal, els membres de la taula de gestió van identificar a altres dotze semi-parlants o recordants de paraules que podrien fer aportacions al treball de recuperació lingüística destinat a una futura publicació de caràcter bilingüe per la qual ja es van definir les categories temàtiques

En Gangan, es va replicar la mateixa estratègia per a la recuperació de la llengua del poble Gúnün a Kúna. Va participar el cap comunal Evaristo Quin i altres membres de la comunitat Mallín on es van identificar 6 potencials consultants.

Álvarez va dir que, a més, es va avançar en la definició de l'univers lèxic i patrimonial d'aquest poble a partir d'un valuós material rellevat per Daniel Huircapán, que és membre del CPI, qui ho va exposar a la mirada de la lingüística perquè, després, en comunitat, es definissin les grafies a utilitzar en l'escriptura. En aquesta oportunitat es van socialitzar també alguns relats que reflecteixen la cosmovisió Gúnün a Kúna que seran il·lustrats pels alumnes de l'Escola N ° 33.

La segona etapa d'aquest procés, és el treball en terreny per al qual ja es van fixar dates, es van definir actors i es va acordar metodologia. És en aquest àmbit, en la quotidianitat dels espais familiars i comunitaris, en on cristal·litza la memòria i, aquest desafiament de "reviure" les veus silenciades adquireix tota la seva dimensió sociohistòrica, va explicar la coordinadora d'EIB.

FONT: <http://www.chubut.edu.ar/chubut/?p=24219>





En aquesta oportunitat es va poder crear i consensuar el primer Grafemario del nostre idioma fet per nosaltres mateixos, així com el compromís en la realització de materials que ajudin a la revitalització de l'idioma.

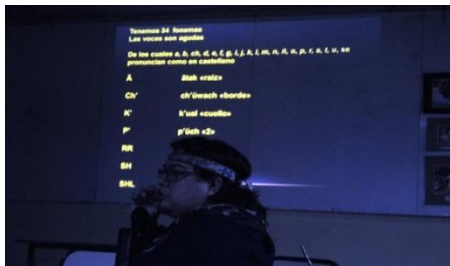
Així començava una nova etapa en l'idioma i el Poble Gúnün a kúna mateix, que abarcaria les Províncies de Neuquén i Buenos Aires, inclosa la CABA (Ciutat Autònoma de Buenos Aires).

4. La Revitalización del idioma

Des del 2014 al 2017, s'ha dut a terme amb molt d'esforç el procés de revitalització de l'idioma dels Gúnün a kúna i la seva cultura, amb ajuda mútua i esforç propi no deixem que la crisi econòmica del país ens paralizzi. Em vaig traslladar a la ciutat de Buenos Aires el 2014, on actualment resideixo amb la meua família: la meua dona Nina Jaramillo, Uma Rijchariy i la nostra filla de dos anys Janana Llum Cristina Huircapan Jaramillo. I aquest camí va portar a reunir a tots els membres de les diferents províncies que tinguessin consciència de pertànyer a aquest poble.

D'aquesta manera es van realitzar trobades i tallers de l'idioma, en una instància d'unir voluntats i promocionar el nostre idioma novament. De la mateixa manera seguir identificant a cultores del nostre Poble.

vaig fer ponències públiques en diferents àmbits, com ara a les localitats de General Acha (La Pampa); San Carlos (Mendoza); Racó dels Sauces (Neuquén); Serra Colorida-Paileman (Riu Negre); Puerto Madryn, Port Piràmides, Gaiman i Gangan (Chubut); Sentinella del Mar, Miramar, Olavarría, Trenque Lauquen, Chapadmalal, La Plata (Província de Bons Aires) i Ciutat Autònoma de Buenos Aires (Capital Federal). De la mateixa manera es van anar redactant materials referents a l'idioma per publicar futurament totes les investigacions al voltant de la llengua.



Província Buenos Aires



Província de La Pampa



Província de Mendoza



Gangan - Província del Chubut



Pto. Madryn – Prov. Chubut



Província de Río Negro

Des del 2016 al 2018, el Poble Gúnün a kúna es troba en processos avançats de formació de comunitats (algunes ja formades) i de reconstitució dels components culturals com va ser la realització del Yüsháwaw a Kaya (any nou) el 24 de setembre de 2017 a la localitat de Rincon de los Sauces i l'execució del nostre ball tradicional de l'Yagüjümáanü (del capcineig).



De la mateixa manera, se succeeixen dos esdeveniments referents a l'idioma importantíssims al començament de l'any 2018. Un d'ells va ser la 1ª Trobada Autònom de l'Idioma Gúnün a kúna (11-13 de Gener 2018) que seguís les directrius de la trobada realitzada a Gangan. En aquesta oportunitat la taula es compon dels Gúnün a kúna que treballen en l'idioma (NG Daniel Huircapan i Norma Lucero entre ells) com compta amb la presència de la lingüista dedicada a l'idioma del nostre Poble Indígena, oriünda de la Santa Rosa - La Pampa: María Emilia Ordre, reconeguda per haver publicat el vocabulari Gúnün a kúna rellevat per Lehmann-Nitsche (1915-1916).

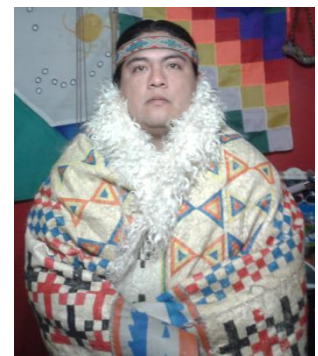


La Trobada constitueix en si un fet de caràcter reivindicatiu, la taula de gestió pretén donar un tancament a un primer cicle de revitalització de l'idioma **Gúnün a yájüch**. En aquesta ocasió, es va avançar en l'anàlisi i la correcció, que tendeix a definitiva, d'uns valuosos materials nous sobre l'idioma dels Gúnün a kúna, que pretenen donar començament a la revitalització de l'idioma dins del Poble. Així vaig exposar amb la Norma Estel, els materials que veníem desenvolupant, a la mirada i anàlisi de la lingüista per arribar a un consens pel que fa als continguts propis que aquests materials portaran, així com la seva interpretació. La taula de gestió revaloritzar summament el fet que l'idioma sigui escrit de manera accessible, amb la finalitat que el Poble es empoderi del mateix. I així mateix que se li doni l'anàlisi profunda de la lingüística perquè adquireixi el seu valor com a idioma pròpiament tal i faci ús del seu lloc dins del món dels idiomes indígenes. El segon esdeveniment importantíssim tenir realització el 20 de gener de 2018, quan vam fer la presentació del 1r material de l'idioma anomenat "Parli Gúnün a yájüch - L'idioma dels tehuelches septentrionals o Pampes antics" de la meua autoria en les instal·lacions de "Runa Wasi" en el Barri de Vila Crespo - Ciutat de Buenos Aires. I el mateix va tenir una segona presentació (20

abril 2018) al CUI (Centre Universitari d'Idiomes) i una tercera presentació (28 abril 2018) a la seu del CONICET al barri de Onze -de la mateixa ciutat. Aquest és un material sobre l'idioma que pretén contribuir amb el procés autònom del Poble, de revitalització del seu idioma.



Així mateix en aquest període que va del 2016 al 2018, l'idioma **Günüñ a kúña** es va fer part del "Programa de Llengües Originàries" del Centre Universitari d'Idiomes (CUI). I he pogut instaurar dos tallers de revitalització d'idiomes, un presencial a la Ciutat Autònoma de Buenos Aires a les instal·lacions de RUNA Wasi i l'altre virtual per a la Comunitat Günüñ a kúña "Lucero - Pichinao" de Racó dels Sauces Província del Neuquén. Sóc soci fundador del Comitè d'Idiomes Indígenes "Carlos Martínez Sarasola" creat des de l'Associació PEN Argentina (Poetes Escriptors i Narradors) al juliol d'aquest any 2018, a la Ciutat Autònoma de Buenos Aires. Finalment per seguir amb el objectiude revitalització i visibilització del nostre Poble, estic treballant en dos materials, que m'agradaria que veiessin la llum, un sobre Narracions i l'altre sobre Gramàtica i Diccionari del nostre idioma Günüñ a kúña.



HUIRCAPAN, N. G. DANIEL
DNI 31.992.164
GÜNÜN A KÚÑA, ARGENTÍ
CIUTAT AUTONOMA DE BUENOS AIRES